

MUZIČKI AUTOMATI

- SVJEDOCI NAŠE GLAZBENE POVIJESTI

Povijest bilježi različite etape razvoja pomagala za reprodukciju zvuka i njihovo kontinuirano usavršavanje.

Spominjanje muzičkih automata nalazimo u raznim kulturama i civilizacijama. Ozbiljniji pomak bilježi se tijekom renesanse. Razvojem precizne mehanike odnosno urarskog obrta, glazbeni automati dolaze do punog izražaja u 19. stoljeću. Mehanički automati izvode različite glazbene motive pomoću mehanizama i sastavljeni su od raznih elemenata koji proizvode zvuk: sviralâ (orgulje, harmonium), zvona, žice, ugođenih zubaca metalnog češlja i drugih elemenata.

Kombinacijom nekoliko ovakvih elemenata razvio se orkestrion. Registar određuje boju tona po broju, redu i trajanju uključivanjem valjka mehanički (valjak je nosilac melodije i postaje svirač s različitim brojem melodija).

Tonove iz registra može uključiti i pneumatski automat putem šablona koje su izrađene prema notnom zapisu. Šablone se pojavljuju u raznim oblicima i izrađene su od raznih materijala: drveni i metalni valjak do perforiranih metalnih i papirnatih ploča te perforiranih traka papira. Kao pogon automata služi stroj na uteg, oprugu, ručno okretanje ručice ili kasnije na elektromotor. Glazbeni automati imaju poseban zvuk i ljudi su ulagali puno truda kako bi ga oplemenili i približili kvaliteti zvuka klasične glazbe.

Devetnaesto stoljeće donosi potpuno nova saznanja o životu, životnoj filozofiji i tehnici. Klasična glazba u tom periodu dominira kvalitetom, kako izvedbe tako i ponude izražavanja te skladanim djelima. Stoga glazbeni automati nikada nisu postigli ni umjetničku, ni emocionalnu vrijednost.

1. **Harmonium** majstora Eder Antal Gyula, Mađarska, period oko 1870.godine, na potisni zrak, s jednom igrom, 5 manubrija i 54 tipke

2. **Intona**, rađena u Njemačkoj, patentirana 1876. godine, proizvedena oko 1879.godine, iz radionice Leipziger Musikwerke Phönix Schmidt & Co., pokreće se ručno i koristi metalne ploče, dimenzija: 44,5 x 35 x 25,5 cm, ploča Ø 37 cm

3. **Melodion vergl**, proizveo u Parizu majstor stolar iz Chilea, 1876. godine

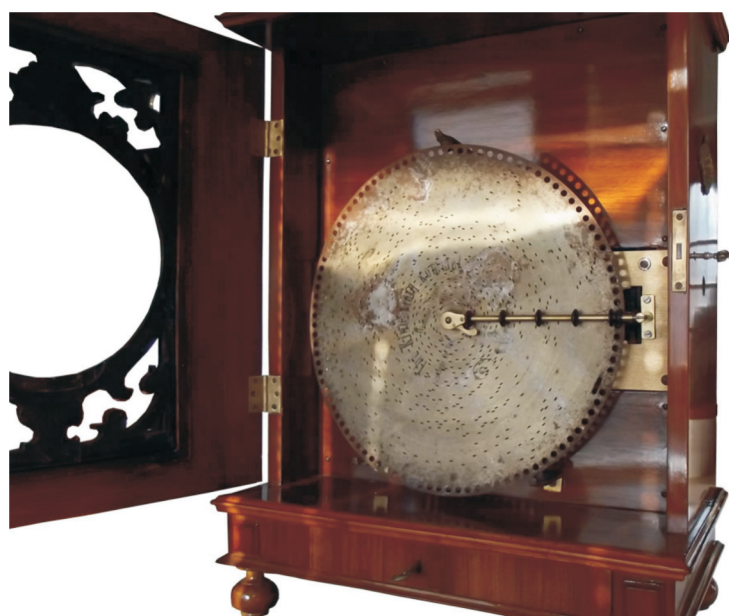

4. *Amorette*, 1895. godina, Leipziger Musikwerke Euphonika AG, Otto Bergmann

5. *Symphonon*, 1885. godina, Symphonon, Kuhno Lochmann & Co.

6. **Polyphon**, 1885. godina, Rochmannsicher Musikwerke, Leipzig, Gustav Brachhausen i Paul Riebner. 1892. godine Gustav Brachhaues u SAD-u osniva u New Jerseyu Regina Music Box Company. Ploče su metalne, \varnothing 39,5 cm, jedna je pod nazivom KROATEN MARSCH, a druga KDE DOMOV NAJ?

7. Ariston br. 7-10, 24 tona, prešpan ploče Ø 33 cm, cijena: 19,65-21,70 mark

8. Celestina, SAD, oko 1880. godina

9. Gem Roller Organ, 1885. godina

10. **Atlantic Orchester**, 1899-1901, Hupfeld Ludwig, Leipzig
Glazbeni automat Atlantic poseban je zbog mogućnosti reprodukcije hrvatskih budnica s dva valjka. Automat se pokreće na sljedeći način:

- podizanjem utega preko sajle (uteg se nalazi u stražnjem dijelu ormara i teži oko 80 kg);
- postavljanjem valjaka (na svakom se nalazi 5 kompozicija);
- biranjem određene kompozicije (vrši se ručicom na skali od 1-5);
- po odabiru kompozicije, ubacivanjem novčića od 10 austrougarskih pfeninga (izrađenih u razdoblju od 1894-1914.g.) pokreće se mehanizam koji za reprodukciju glazbe koristi žice, bubanj, triangl i činelu.

Zanimljivosti:

- pod rednim brojem 2. može se reproducirati "Lijepa naša domovina" Antuna Mihanovića objavljena 1835.godine u *Daniczi*, pod nazivom *Horvatska domovina*, a koju je uglazbio Josip Runjanin oko 1848.g.;
- pod rednim brojem 3. može se reproducirati skladba "Još Horvatska ni propala" Ferde Livadića, tekst napisao Ljudevit Gaj 1833. godine. Prema njegovu kazivanju, dolazeći na saonicama

navečer u posjet Livadiću u Samobor, prolazio je kroz sela i slušao različite napjeve te očaran zimskim krajolikom, u glavi stvarao stihove. Zapisao ih je i pjevušeći ih Livadiću, stvorena je skladba koja je postala nezvanična himna Ilirskog pokreta. Interesantna je i informacija da je ta skladba predstavljala i prvo koncertno izvođenje jedne pjesme na hrvatskome jeziku. Interpretirala ju je prva koncertna primadona Sidonija Erdodi-Rubido prije 180 godina;

- na drugom valjku nalazi se glazba iz opere "Nikola Šubić Zrinski" Ivana pl. Zajca, arija "U boj, u boj". Radnja prati Zrinske u Sigetu (Sisak) 1566. godine kada Zrinski s 2500 branitelja odolijeva napadima Sulejmana Veličanstvenog i njegovih 100.000 vojnika. Procijenivši da mu nema spasa, Zrinski odlučuje ići u posljednju bitku - smrt. Sulejman također umire pod zidinama Sigeta.

Zanimljivo je da je glazba za himnu čileanske ratne mornarice preuzeta iz ove opere.

Zbog svega navedenoga, Atlatic Orchester je jedinstven primjerak ne samo glazbenog automata već i svjedok prošlosti. Melodije koje se mogu reproducirati s njegovih valjaka, predstavljaju najstarije zapise hrvatske glazbene povijesti.

Nadam se da sam ovim napisom uspio predstaviti manji dio povijesti glazbenih automata iz svoje kolekcije. Namjera mi je sljedećim tekstom predstaviti još jedan segment vlastite zbirke - fonografe i gramofone kroz povijest.

Zlatko Mumlek
Zaprešić

Veljača, 2014.